

22. oktober 1990

LAGTINGET PÅ FÆRØYENE

Beskrivelse av og kommentarer til valgordningen

Av Aanund Hylland[#]

1. Innledning

Færøyene er en del av Kongeriket Danmark, men har vidtgående indre selvstyre. Øverste lokale organ er det valgte Lagtinget - Løgtingið¹ - med minst 27 og høyst 32 medlemmer.

I dette notatet skal jeg diskutere valgordningen ved valg til Lagtinget.² Jeg konsentrerer meg om de reglene som bestemmer den politiske og geografiske fordelingen av mandatene, og sier lite om andre spørsmål. Det betyr at mange viktige saker ikke blir drøftet, men dersom jeg skulle vært mer fullstendig, ville notatet blitt svært langt, og oppmerksomheten ville trekkes bort

#. Professor i samfunnsøkonomi og beslutningsteori ved Handelshøyskolen BI (tidligere Bedriftsøkonomisk Institutt). Postadresse: Postboks 580, 1301 SANDVIKA. Tlf.: (02) 47 07 92. Telefaks: (02) 47 05 75. - Jeg takker Jógvan Mørkøre, som har hjulpet meg med å skaffe materiale til dette notatet.

1. På grunn av begrensninger i tekstbehandlingssystemet har jeg måttet gjøre noen typografiske kompromisser, men likevel håper jeg at færøyske ord og navn vil være til å kjenne igjen.

2. Reglene er å finne i "Løgtingslóg um val til Føroya Løgting" av 20. juli 1978, med endringer av 5. mai 1987, nedenfor kalt "valgloven". Det fins både en færøysk og en dansk offisiell lovtekst, og jeg har sett på begge. Det ser ut til å være noen uoverensstemmelser mellom de to tekstene; se noter til avsnitt 3 og 4. - Da forslaget til valglov ble fremmet i Lagtinget i 1978, ble det også gitt en del kommentarer; se Løgtingstiðindi 1977 - Bind A: Løgtingsmál, side 270-278. Så vidt jeg vet, fins det ikke mer omfattende forarbeider.

fra det jeg mener er de sentrale poengene.³

I tillegg til at jeg gir en generell og abstrakt beskrivelse av valgordningen, bruker jeg resultatene fra siste valg, holdt i november 1988, til å illustrere hvordan ordningen fungerer.⁴ Dessuten kommenterer jeg valgordningen, og antyder noen forslag til endringer.

2. Forholdstallsvalg og variabelt mandattall

Lagtinget velges etter forholdstallsprinsippet. Reglene søker å garantere at de politiske partiene - muligens unntatt de aller minste - blir representert i forsamlingen i forhold til sin tilslutning blant velgerne.

I de fleste land er antall parlamentsmedlemmer fastsatt før valget og derfor uavhengig av valgresultatet.⁵ I prinsippet er det lettere å realisere forholdstallsprinsippet hvis man tillater det totale medlemstallet å variere og avhenge av valgresultatet. Likevel har man de fleste steder vedtatt fast mandattall.⁶

3. Blant viktige saker som ikke blir drøftet, kan jeg nevne: Valgperiode og eventuell oppløsningsrett, stemmerett, valgbarhet og eventuell plikt til å motta valg, registrering av velgere, organisering og eventuell registrering av politiske partier, rett til å stille kandidater, praktisk gjennomføring av og kontroll med valget, personvalg, behandling av klager og anker.

4. Opplysningene om dette valget er hentet fra Zakarias Wang: Stjórn málafrøði, andre utgave, 1989. Dette er en lærebok i samfunnskunnskap for videregående skole.

5. I Forbundsrepublikken Tyskland kan antallet medlemmer i Forbundsdagen (Bundestag) under visse omstendigheter bli høyere enn det normale, men denne regelen har liten praktisk betydning. (Denne og senere henvisninger til Forbundsrepublikken gjelder forholdene før samlingen av Tyskland i oktober 1990.) Før 1859 var medlemstallet i det norske Stortinget ikke fastsatt før valget. Forholdstallsprinsippet var imidlertid ennå ikke innført, og variasjonene i medlemstall gjaldt den geografiske mandatfordelingen.

6. Jeg kan ikke gi noen god forklaring på hvorfor det er slik. Sannsynligvis skyldes det først og fremst tradisjon og sedvane; man er vant til at medlemstallet er fastsatt i grunnloven eller valgloven, og tenker ikke på at det kunne være fordelaktig å la

Dette gjør valgordningen på Færøyene spesielt interessant. Som nevnt kan medlemstallet i Lagtinget variere fra 27 til 32. Formålet med de inntil fem "ekstra" mandatene - nedenfor kalt utjevningsmandater⁷ - er nettopp å komme nærmere forholdsmessig representasjon for partiene, dersom proporsjonalitet ikke er oppnådd ved fordelingen av de 27 "faste" mandatene.⁸

Det kan være en god ide å la mandattallet variere, særlig når forsamlingen er så liten som det færøyske Lagtinget, men etter min mening er ikke ideen gjennomført på noen god måte. Det kommer jeg tilbake til i avsnitt 10.

3. Valgkretser og geografisk mandatfordeling

Færøyene er delt i sju valgkretser.⁹ Hver av disse har et antall faste kretsmandater. Det er i alt 27 slike, altså det minimale antallet medlemmer i Lagtinget.

Valgkretsenes færøyske navn og mandattall er gitt i tabell 1.¹⁰ Kretsene er nummerert med romertall, fra I til VII. Disse

det variere. Når forsamlingen har mange medlemmer - f.eks. flere hundre - vil fordelene neppe være stor.

7. Jeg følger altså norsk terminologi. Disse mandatene skal utjevne avvik fra proporsjonalitet som måtte ha oppstått ved fordelingen av de øvrige mandatene. Det færøyske ordet er "eykaumboð" og det danske "tillægsmandat".

8. Ved de fire valgene som er holdt etter at gjeldende lov ble vedtatt i 1978, har det hver gang blitt valgt 32 representanter. Reglene om variabelt mandattall kan derfor synes å ha liten betydning, men prinsipielt er de likevel viktige. Fra 1944 til 1978 var det 20 faste mandater og inntil ti utjevningsmandater. Antallet som faktisk ble valgt ved de åtte valgene fra 1946 til 1974 var henholdsvis 20, 25, 27, 30, 29, 26, 26, 26, så da var det en realitet at mandattallet kunne variere.

9. I den danske versjonen av valgloven forekommer både ordet "valgkreds" (f.eks. i § 1) og "opstillingskreds" (f.eks. i § 17 første ledd). I den færøyske teksten er ordet "valdømi" brukt alle steder. Det fins bare ett nivå av kretsinndeling og bare en type krets. Den danske teksten er dermed feil; i en lov bør man ikke bruke forskjellige ord om samme begrep.

10. Valgloven § 1.

romertallene er brukt når jeg nedenfor omtaler kretsene; jeg kaller dem altså krets I, krets II osv.

På grunnlag av forarbeidene kan man slutte at fordelingen av kretsmandatene ble fastsatt på denne måten: Man fordelte 26 mandater proporsjonalt mellom kretsene, på grunnlag av antallet stemmeberettigede ved siste valg før loven ble vedtatt, dvs. valget i 1974. Dette ga krets VI ett mandat, mens den tidligere hadde to. Kretsen fikk beholde sine to mandater, og dermed ble det 27 kretsmandater i alt.¹¹

4. Politisk fordeling av kretsmandatene

I hver valgkrets blir kretsmandatene fordelt mellom listene som ble stilt i kretsen. Partilister og lister utenfor partiene er likestilt.¹² For å forenkle bruker jeg ordet "partier" der det egentlig skal være "partier og lister utenfor partiene".

Fordelingen skjer på grunnlag av partiens stemmetall i kretsen, ved hjelp av det som kalles største gjennomsnittts metode eller d'Hondts metode.¹³ Det betyr at man går fram slik:

Hvert partis stemmetall divideres med tallene 1 - 2 - 3 - 4 osv.¹⁴ Samtlige kvotienter, uansett hvilket parti de hører til og uansett ved hvilken divisjon de er framkommet, ordnes etter størrelse. Første mandat går til det partiet som har den største

11. Ved den proporsjonale fordelingen brukte man største brøks metode, men resultatet hadde blitt det samme om man hadde brukt oddetallsmetoden. (Metodene er beskrevet i avsnitt 5.) Dersom man hadde fordelt 27 mandater proporsjonalt mellom kretsene, ville krets IV fått ni mandater og krets VI ett.

12. Reglene er å finne i valgloven § 31 første ledd. I andre punktum står det i den danske teksten at man skal ta for seg det samlede antall stemmer som er tilfalt "hvert parti", men det er klart at det her skulle stått "hver kandidatliste". På samme sted i den færøyske teksten heter det "valevnislista", mens "parti" heter "flokkur".

13. Metoden er oppkalt etter den belgiske juristen Victor d'Hondt (1841-1901).

14. I praksis er det ikke nødvendig å gjennomføre noe stort antall divisjoner, men jeg drøfter ikke regnetekniske spørsmål.

kvotienten, andre mandat til det partiet som har den nest største kvotienten, osv. inntil alle mandatene er fordelt.

Metoden er velkjent, og den blir eller har vært brukt ved valg til nasjonalforsamlingene i en rekke land.¹⁵ Jeg har omtalt den i detalj flere steder.¹⁶ Den har en systematisk og ganske sterk tendens til å favorisere store partier. Konsekvensene av dette kommer jeg tilbake til i avsnitt 10.3, se også avslutningen av avsnitt 6.1.

Ved valget i 1988 var det sju registrerte partier, som er betegnet A - G. Partienes færøyske og danske navn er gitt i tabell 2. Tabell 3 inneholder stemmetallene ved valget,¹⁷ og tabell 4 gir fordelingen av kretsmandatene.

5. Største brøks metode og oddetallsmetoden

Før framstillingen av valgordningen på Færøyene fortsetter, er det hensiktsmessig å presentere to andre velkjente metoder for forholdsmessig fordeling av mandater.

5.1 Største brøks metode. Denne er i bruk på Færøyene, se avsnitt 6.1 og 7 nedenfor. Her beskriver jeg metoden generelt, uten tilknytning til noe bestemt valg.

Valget har altså vært holdt, og vi vet hvor mange stemmer hvert parti fikk og hvor mange mandater som skal fordeles. For hvert parti blir partiets stemmetall multiplisert med det samlede

15. Eksempler: Den ble brukt ved nasjonale valg i Danmark, Sverige og Norge fram til omkring 1950, og er fortsatt i bruk ved norske kommunevalg. (Den norske valgloven beskriver metoden på en noe annen måte enn jeg gjør her, men mandatfordelingen blir den samme enten man bruker lovens eller min algoritme.) Videre blir metoden brukt ved valg til nasjonalforsamlingene i Finland og Forbundsrepublikken Tyskland.

16. Se bl.a. [1] Del IV avsnitt 5, og [6] avsnitt 3; jfr. referanseliste bakerst i notatet.

17. Tallene er fra Wang side 245 (se referanse i en fotnote til avsnitt 1), bortsett fra at jeg har rettet en triviell feil. I krets IV ble det stilt en liste utenfor partiene. Den fikk 13 stemmer. Disse er uten betydning og er ikke med i tabellen.

mandattallet og dividert med antall stemmer avgitt til sammen for alle partier. Svaret, som normalt ikke er et helt tall, kan oppfattes som partiets "nøyaktige mandattall"; partiet bør få så mange mandater ved en perfekt proporsjonal fordeling, der man ikke tar hensyn til at representanter ikke kan deles. Blant de nøyaktige mandattallene skal de som har de største brøkdelen, avrundes oppover; de øvrige skal avrundes nedover. Så mange skal avrundes oppover at partiene i alt får riktig antall mandater. Grensen for avrunding opp og ned behøver ikke gå ved 0,5, men som regel vil den ikke være langt fra. (En leser som ikke fullt ut forstår denne abstrakte framstillingen, vil kanskje skjønne mer etter å ha sett de konkrete beregningene beskrevet i avsnitt 6.1, 7 og 8, jfr. også tabell 5 - 7.)

Denne metoden er eller har vært brukt i mange land. Man kan kanskje si at den er den mest naturlige presiseringen av begrepet "forholdsmessig fordeling", når man tar i betraktning at hvert parti må få et helt antall mandater. Den er nøytral i forholdet mellom store og små partier, dvs. den favoriserer verken de store eller de små på en systematisk måte.¹⁸ Jeg har drøftet metoden og dens egenskaper i detalj flere steder.¹⁹

Metoden har noen merkelige egenskaper. Her skal jeg kort beskrive to paradoksale fenomener, uten å gi eksempler eller på andre måter gå i detalj.²⁰

Det første er følgende: La oss tenke oss at det er holdt et valg, med et fastsatt antall mandater til fordeling og visse stemmetall for partiene. Mandatene blir fordelt etter største

18. Ved en konkret mandatfordeling vil det alltid være noen partier som får litt mer og noen litt mindre enn sine nøyaktige mandattall. Vi tenker oss at stemmetall varierer fra valg til valg, men det skjer sjelden endringer i hvilke partier som er store og hvilke som er små. Noen ganger vil de små tape litt og de store vinne litt, og andre ganger blir det omvendt. I det lange løp vil det ene skje like ofte som det andre.

19. Se f.eks. [1] Del IV, som er identisk med [4], samt [6]. Disse arbeidene inneholder også videre referanser.

20. Disse egenskapene er drøftet nærmere i arbeidene nevnt foran. Se også [7] avsnitt 12.1 og [8], der jeg gir eksempler basert på et faktisk valgresultat.

brøks metode. Anta så at det ved neste valg skal fordeles ett mandat mer. Partiene er de samme, og de får samme antall stemmer som før. Da skulle man vente at et av partiene vinner det nye mandatet, mens de øvrige får uendret representasjon. Ved største brøks metode behøver det ikke gå slik. Det er mulig at økningen i det totale mandattallet, når alle stemmetall er uendret, fører til at et parti taper mandat, mens flere partier vinner.²¹

For å forklare det andre fenomenet, la oss anta at det er gitt et valgresultat, med stemmetall og mandatfordeling, der et bestemt parti er urepresentert. Hva vil skje hvis vi tenker oss at dette partiet blir fjernet, dets velgere blir hjemmesittere, og alt annet er som før? Vi skulle vente uendret mandatfordeling mellom de representerte partiene. Slik behøver det ikke gå når man bruker største brøks metode. Når man ser bort fra et parti som ikke fikk mandat, kan det tenkes at mandatfordelingen mellom de øvrige partiene blir endret.²²

Egentlige er fire valgresultater og mandatfordelinger omtalt i de to avsnittene ovenfor. I hvert av disse tilfellene kan det tenkes at mandatfordelingen er rimelig, eller i hvert fall ikke åpenbart urimelig. Det er kombinasjonen av to og to resultater som bringer merkelige egenskaper ved metoden fram i lyset. Man vil aldri i praksis observere fenomenene; det er f.eks. utenkelig at alle stemmetall er uendret fra et valg til det neste. Likevel mener jeg at disse egenskapene ved største brøks metode er sterke argumenter mot å bruke den. En valgordning bør ikke bare fordele mandatene noenlunde rimelig i bestemte situasjoner, den bør også reagere på en naturlig måte på endringer i mandat- og stemmetall.

Dersom alle alternative ordninger hadde hatt andre store svakheter, kunne det likevel tenkes at man burde velge største brøks metode. Slik er det ikke.

21. Et parti som taper på at det totale mandattallet øker, vil alltid være mindre enn de partiene som vinner.

22. Dersom det å se bort fra et urepresentert parti fører til noen endring, vil de partiene som vinner alltid være større enn taperne.

5.2 Oddetallsmetoden. Her dividerer man hvert partis stemmetall med tallene 1 - 3 - 5 - 7 osv. Deretter går man fram som ved største gjennomsnittts metode, som er beskrevet i avsnitt 4. Oddetallsmetoden kalles også Sainte-Laguës metode.²³

Med en liten modifikasjon blir denne metoden brukt ved valg til nasjonalforsamlingene i Danmark, Norge og Sverige.²⁴

Metoden har ingen systematisk tendens til å favorisere store eller små partier. Dette er en egenskap den deler med største brøks metode. Disse to metodene er i det hele tatt nesten like; som regel gir de samme mandatfordeling eller fordelinger som bare avviker med ett eller noen få mandater. Det er imidlertid en viktig forskjell: Oddetallsmetoden unngår de paradoksale og uheldige fenomenene som er beskrevet til slutt i avsnitt 5.1.²⁵

6. Antall utjevningsmandater

Så fortsetter den konkrete beskrivelsen av valgordningen på Færøyene.

Lister utenfor partiene kan ikke vinne utjevningsmandater.²⁶ Fra nå av skal man derfor se bort fra slike lister og stemmer avgitt på dem. For å forenkle, skal jeg dessuten anta at ingen slik liste har vunnet noe kretsmandat.²⁷

23. Metoden er oppkalt etter den franske matematikeren André Sainte-Laguë (1882-1950), som foreslo den i 1910 og dermed brakte den inn i den europeiske debatten om forholdstallsvalg. - Jeg har diskutert metoden i større detalj andre steder; se referanser ovenfor i samband med største brøks metode.

24. Modifikasjonen består i at første divisor ikke er 1, men 1,4. Dette gjør det litt vanskeligere for et lite parti å bli representert. Jeg kommer tilbake til dette i avsnitt 10.3.

25. Største gjennomsnittts metode unngår også disse fenomenene. Innvendingen mot den er at den favoriserer store partier.

26. Valgloven § 32 andre ledd.

27. I motsatt fall skal beregningen i avsnitt 6.1 ikke gjelde 27 mandater, men samlet antall kretsmandater vunnet av partiene, altså 27 minus antall mandater vunnet av lister utenfor partiene.

6.1 Skal det fordeles utjevningsmandater? De 27 mandatene fordeles mellom partiene på grunnlag av deres totale stemmetall på Færøyene. Man bruker største brøks metode, som er beskrevet i avsnitt 5.1 ovenfor.²⁸

Tabell 5 gjengir beregningen for valget i 1988. Første linje inneholder partienes stemmetall i alt på Færøyene. I neste linje er de nøyaktige mandattallene oppgitt. Vi ser at summen av heltallsdelene er 23. Det betyr at tallene med de fire største brøkdelenene skal avrundes oppover. Den minste brøkdelen som blir avrundet oppover er 0,58; den største som blir avrundet nedover er 0,48. Fordelingen etter største brøks metode er gitt i tredje linje. Avrunding oppover er markert med *. I siste linje følger fordelingen av kretsmandatene ved valget, jfr. tabell 4.

Det eneste formålet med å beregne mandatfordelingen etter største brøks metode, er å avgjøre om den er identisk med den faktiske fordelingen av kretsmandatene. I så fall skal det ikke fordeles utjevningsmandater, Lagtinget skal ha 27 medlemmer, og beregningene beskrevet i avsnitt 6.2, 7 og 9 faller bort.²⁹

I praksis er det utenkelig at dette skulle skje. Det vil normalt være slik at et stort parti får flere kretsmandater enn partiet skal ha ifølge den fordelingen som nå er beskrevet. Den viktigste grunnen til dette avviket fra proporsjonalitet er at fordelingen skjer uavhengig i hver av sju kretser. Slik separat fordeling trekker i retning av overrepresentasjon for de store partiene, uansett hvilken mandatfordelingsmetode som blir brukt. Effekten blir styrket av at man bruker største gjennomsnittets metode, som favoriserer store partier, ved fordelingen i hver krets. I tabell 5 ser vi at særlig parti A, men også parti B og E, har fått flere kretsmandater enn proporsjonal fordeling skulle tilsi.

6.2 Hvor mange utjevningsmandater skal fordeles? Når vi har konstatert at fordelingen av kretsmandatene ikke er lik den forholdsmessige fordelingen etter største brøks metode, kan vi

28. Valgloven § 32 tredje ledd.

29. Valgloven § 32 fjerde ledd første punktum.

stort sett glemme sistnevnte fordeling. Vi må imidlertid merke oss hvilke partier som har nøyaktig mandattall mindre enn en. Disse kan ikke vinne utjevningsmandater.³⁰ Jeg bruker uttrykket kvalifiserte partier om de partiene som har nøyaktig mandattall minst lik en og som derfor får delta når utjevningsmandatene blir fordelt.

Ved valget i 1988 var partiene A - F kvalifisert. Parti G fikk et nøyaktig mandattall på 0,58 og var ikke kvalifisert.³¹

For hvert kvalifisert parti dividerer man dets stemmetall med antall kretsmandater det har vunnet. Man finner altså hvor mange stemmer som i gjennomsnitt står bak hvert kretsmandat for partiet. Det minste av disse gjennomsnittene omtaler jeg som fordelingstallet. Det partiet som har det minste gjennomsnittet, har kommet best ut av fordelingen av kretsmandatene, og skal ikke få noe utjevningsmandat. De øvrige kvalifiserte partiene kaller jeg berettigede partier.³²

Summen av stemmetallene til de berettigede partiene skal divideres med fordelingstallet. Svaret skal avrundes på vanlig måte, altså oppover dersom brøkdelen er større enn 0,5 og nedover ellers. Fra dette trekker man det samlede antallet kretsmandater vunnet av de berettigede partiene. Dermed har man funnet hvor mange utjevningsmandater som skal fordeles, likevel slik at det

30. Valgloven § 32 fjerde ledd andre punktum. - Det kan synes å være en motsetning mellom § 32 tredje og fjerde ledd, men den har bare betydning dersom lister utenfor partiene har vunnet kretsmandater. I fjerde ledd heter det, i den danske utgaven av loven: "Partier, der ikke opnår det i stk. 3 nævnte gennemsnit, som er partiernes samlede stemmetal, divideret med antallet af kredsmandater, får ikke noget tillægsmandat." Det gjennomsnittet som er omtalt i tredje ledd, er imidlertid partienes samlede stemmetall dividert med antallet av deres, altså partienes, kretsmandater. Jeg antar at tredje ledd uttrykker lovgiverens intensjon.

31. Dette gjelder selv om partiet får mandat ved fordelingen etter største brøks metode, beskrevet i avsnitt 6.1. Jeg kommer tilbake til dette poenget i avsnitt 10.4.

32. Valgloven § 32 femte ledd. - "Kvalifisert parti" og "fordelingstall" er uttrykk jeg har funnet på for å forenkle framstillingen. Uttrykket "berettiget parti" er brukt i § 32 sjettede ledd.

aldri skal være mer enn fem.³³

Ved valget i 1988 var antall stemmer per vunnet kretsmandat lavest for parti A, nemlig $6692 : 8 = 836,5$. Dette ble dermed fordelingstallet, og B - F var de berettigede partiene. Deres samlede stemmetall var $6116 + 6233 + 2033 + 5520 + 1582 = 21484$. Vi deler dette på fordelingstallet, og får $21484 : 836,5 = 25,7$, som skal forhøyes til 26. De berettigede partiene har til sammen vunnet $7 + 6 + 6 = 19$ kretsmandater. Dermed skulle det fordeles $26 - 19 = 7$ utjevningsmandater, men det er over den øvre grensen, så det ble fem utjevningsmandater.

7. Politisk fordeling av utjevningsmandatene

Vi vet hvor mange mandater de berettigede partiene i alt skal ha, nemlig antallet kretsmandater vunnet av disse partiene pluss det fastsatte antallet utjevningsmandater. Disse mandatene skal fordeles mellom de berettigede partiene etter største brøks metode. For hvert parti trekker man fra antall kretsmandater det vant. Differansen gir antall utjevningsmandater for partiet.³⁴

Det er teoretisk mulig at et parti får færre mandater ved fordelingen beskrevet ovenfor enn antall kretsmandater partiet har vunnet. Loven sier ikke hva man da skal gjøre. Det må være meningen at partiet skal beholde kretsmandatene. Løsningen blir derfor at man foretar en ny beregning der man holder det aktuelle partiet og dets kretsmandater utenfor, og fordeler bare mellom de øvrige berettigede partiene. Jeg kommer tilbake til spørsmålet i avsnitt 10.6.

Beregningene for valget i 1988 er gitt i tabell 6. De berettigede partiene, B - F, har vunnet 19 kretsmandater. I tillegg kommer fem utjevningsmandater, slik at det i alt skal fordeles 24 mandater. Andre linje inneholder partienes nøyaktige

33. Det er prinsipielt mulig at antallet utjevningsmandater blir null, selv om de fordelingene som skal sammenliknes ifølge avsnitt 6.1 ikke er like, slik at beregningen skal fortsette. Jeg kommer tilbake til dette i avsnitt 10.4.

34. Valgloven § 32 sjette ledd.

mandattall. Vi ser at heltallsdelene har sum 21, slik at tallene med de tre største brøkdelen skal avrundes oppover. Den minste brøkdelen som blir avrundet oppover er 0,77, og den største som blir avrundet nedover er 0,27. Mandatfordelingen etter største brøks metode er gitt i tredje linje. Avrunding oppover er som før markert med *. I fjerde linje følger antall kretsmandater vunnet av partiene. Siste linje er differansen mellom tredje og fjerde linje, og gir fordelingen av utjevningsmandatene.

8. Lagtingets politiske sammensetning ved valget i 1988

Ble ønsket om forholdsmessig representasjon for partiene oppfylt ved lagtingsvalget i 1988? Tabell 7 svarer på dette.

Første linje inneholder stemmetall og andre linje faktisk mandatfordeling (summen av kretsmandater og utjevningsmandater). Det ble altså i alt valgt 32 medlemmer. Dersom man fordeler 32 mandater ved største brøks metode på grunnlag av partienes totale stemmetall, får man resultatet i fjerde linje.³⁵ I forhold til dette fikk det store parti A ett mandat for mye ved valget, mens det lille parti G fikk ett for lite.

Parti G er ganske lite og har ikke vunnet noe kretsmandat. Det kan med god grunn hevdes at slike partier ikke bør vinne noe mandat. Dersom alle partier, også de aller minste, skal få sin forholdsmessige andel av de valgte representantene, oppstår lett en situasjon der svært mange små partier blir representert i den valgte forsamlingen. Dermed blir denne sterkt fragmentert, og det blir vanskelig å danne en flertallskoalisjon som kan støtte opp om en handlekraftig regjering. I mange land der valg foregår etter forholdstallsprinsippet, er det derfor innført en såkalt sperregrense på noen få prosent av stemmene. Partier som ikke når denne grensen, blir ikke representert, eller får i hvert fall

35. Tredje linje inneholder de nøyaktige mandattallene. Her skal fire av tallene avrundes oppover, og dette er markert med * i fjerde linje. Den minste brøkdelen som skal avrundes oppover er 0,69 og den største som skal avrundes nedover er 0,44. - Oddetallsmetoden gir samme resultat som største brøks metode både her og ved beregningen nedenfor (der parti G er utelatt).

ikke ta full del i den proporsjonale fordelingen av mandatene.³⁶ Færøyene har også en sperregrense, som i praksis er på $1/27 = 3,7\%$, jfr. definisjonen av kvalifisert parti i avsnitt 6.2.

Derfor kan det hevdes at beregningen ovenfor ikke yter full rettferdighet til valgordningen. Det vi bør gjøre er å holde parti G utenfor, og så fordele 32 mandater etter største brøks metode. Resultatet er gitt i nest siste linje i tabell 7, og er lik den faktiske mandatfordelingen.³⁷

Dersom vi i stedet fordeler etter største gjennomsnitts metode, får vi resultatet i siste linje av tabellen. Det er identisk med det faktiske valgresultatet. Her spiller det ingen rolle om parti G får delta eller ikke. Partiet vinner ikke i noe fall mandat, og dets deltakelse er uten betydning for fordelingen mellom de andre partiene.³⁸

Valgordningen fungerte altså godt i 1988, i den forstand at partiene ble representert i Lagtinget omtrent proporsjonalt med sin tilslutning blant velgerne. Dersom man mener det er riktig å ha en sperregrense, og regner største brøks metode som kriteriet på forholdsmessighet, var resultatet perfekt. Jeg tror dette i stor grad var en tilfeldighet; man har ikke noen garanti for at valgordningen generelt vil fungere så bra. Det er også grunn til å merke seg at det var nødvendig å bruke det maksimale antallet utjevningsmandater. For øvrig viser jeg til avsnitt 10, der jeg gir en nærmere vurdering av valgordningen.

36. Sperregrenser kan utformes på mange måter, men det drøfter jeg ikke her. Blant land som har forholdstallsvalg kombinert med sperregrense, kan jeg nevne Danmark (sperregrense to prosent), Norge (fire prosent), Sverige (fire prosent), Forbundsrepublikken Tyskland (fem prosent).

37. Metoden burde nå være så kjent for leseren at det ikke er nødvendig å gjennomgå detaljene i utregningen.

38. Når man bruker største gjennomsnitts metode, kan det å utelate et urepresentert parti aldri endre mandatfordelingen mellom de øvrige partiene (når stemmetallene for disse og samlet mandattall er uendret). Det samme gjelder for oddetallsmetoden. For største brøks metode er det ikke alltid slik, jfr. avsnitt 5.1.

9. Geografisk fordeling av utjevningsmandatene

For hvert parti som har vunnet utjevningsmandater (ett eller flere), skal disse plasseres i valgkretser. Beregningen skjer uavhengig for hvert parti.

Man finner gjennomsnittlig antall stemmer bak hvert av partiets mandater; man dividerer altså partiets totale stemmetall på Færøyene med det samlede antallet krets- og utjevningsmandater det har vunnet. I hver krets beregner man antall urepresenterte stemmer for partiet. Dette er partiets stemmetall, minus det nevnte gjennomsnittet ganger antallet kretsmandater partiet vant i kretsen.³⁹ Reglene for fordelingen er ikke helt klare, men i praksis vil de kretsene der partiet har flest urepresenterte stemmer, hver få ett av dets utjevningsmandater.⁴⁰

Parti C, D og F vant utjevningsmandater i 1988. Tabell 8 inneholder antall urepresenterte stemmer i kretsene for disse partiene. For parti D og F, som ikke vant noe kretsmandat, er disse tallene lik stemmetallene. Gjennomsnittlig antall stemmer bak hvert mandat for C er $6233 : 7 = 890$. Dette skal trekkes fra stemmetallet i krets I, II, IV og VI, og i krets VII skal det dobbelte trekkes fra (jfr. tabell 4). Negative tall er ikke tatt med, men markert med en strek.

Det er markert med * hvilke kretser som blir tildelt de fem utjevningsmandatene. For parti C er det krets IV, for parti D er det krets II og IV, og for parti F er det krets I og IV. Legg merke til at det er de store kretsene som får utjevningsmandater. Den største, krets IV, tar alene tre av de fem.

39. Tallet kan bli negativt i enkelte kretser, men for hvert parti må det nødvendigvis bli noen positive tall.

40. Se valgloven § 33 første ledd. Første punktum lyder: "Det antal tillægsmandater, som hvert parti har fået, fordeles på valgkredserne i forhold til antallet af partiets urepræsenterede stemmer i disse kredse ved benyttelse af den største brøks metode (jfr. § 32)." Deretter følger definisjonen av "urepresenterte stemmer". Jeg synes dette er litt uklart, men jeg antar man skal se bort fra negative tall (dvs. betrakte dem som null), og så bruke største brøks metode. Det kan tenkes at samme krets får mer enn ett utjevningsmandat fra samme parti, men det er mest sannsynlig at fordelingen blir som beskrevet i teksten.

10. Kommentarer

Avsnitt 10 inneholder kommentarer til gjeldende regler og påpeking av noen merkelige utslag de kan gi. Jeg antyder også en del forslag til endringer. I avsnitt 11 oppsummerer jeg mine endringsforslag.

10.1 Mulige målsettinger. Jeg kan tenke meg at følgende målsettinger ligger bak utformingen av valgreglene:⁴¹

1. Ordningen bør garantere partiene, muligens unntatt de aller minste (se punkt 2), proporsjonal representasjon i Lagtinget basert på totale stemmetall.
2. Det bør være en sperre som hindrer sterk oppsplitting i småpartier.
3. De fleste mandatene bør være fordelt på valgkretsene uavhengig av valgresultatet, slik at den geografiske sammensetningen av Lagtinget ikke varierer sterkt fra valg til valg.
4. Sterke lokale bevegelser bør ha mulighet for å vinne mandat, selv om deres totale tilslutning ikke når opp til sperren nevnt i punkt 2.
5. Fordelingen av mandatene i hver valgkrets bør være best mulig i samsvar med partienes stemmetall i kretsen.
6. Det samlede medlemstallet i Lagtinget bør ikke bli for stort.

Punkt 3 er oppfylt fordi kretsmandatene utgjør minst 84% av Lagtingets medlemstall. Punkt 5 er oppfylt fullt ut for disse mandatene. Punkt 4 holder fordi kretsmandatene blir fordelt med endelig virkning i hver valgkrets.

Det spesielle ved den færøyske valgordningen er det variable mandattallet. Dette er knyttet til forholdet mellom punkt 1 og punkt 6. Dersom man oppnår forholdsmessig representasjon for

41. Målsettingene er ikke eksplisitt uttrykt i forarbeidene til loven, så når jeg uttaler meg om formålet er det egentlig ren spekulasjon.

partiene uten utjevningsmandater, er det ingen grunn til å øke Lagtingets størrelse ved å innføre slike. Bare i den grad det er nødvendig, fordeler man utjevningsmandater. Regelen om at det aldri skal være mer enn fem slike mandater, innebærer at man i siste instans prioriterer punkt 6, selv om proporsjonalitet ikke er oppnådd.

Jeg tror målsettingene kan oppfylles bedre enn ved gjeldende valgordning på Færøyene. Dette skal jeg begrunne nedenfor.

10.2 Kompleksitet. Systemet er svært komplisert. Dette må man akseptere dersom det er nødvendig for å realisere viktige målsettinger om demokratisk styre. Etter min vurdering er mye av kompleksiteten i den færøyske ordningen unødvendig, og kanskje direkte skadelig, fra dette synspunktet.

Først og fremst er ordningen komplisert fordi den er basert på et sammensurium av ulike mandatfordelingsmetoder. Først blir kretsmandatene fordelt ved største gjennomsnitts metode (d'Hondts metode), se avsnitt 4. Deretter bruker man største brøks metode for å avgjøre om det skal være utjevningsmandater (avsnitt 6.1). Beregningen av antallet utjevningsmandater skjer på en måte som likner på største gjennomsnitts metode, jfr. avsnitt 6.2.⁴² Så bruker man største brøks metode ved den politiske fordelingen av utjevningsmandatene (avsnitt 7).

Begge de to metodene har sine sterke og svake sider.⁴³ For hver av dem kan det gis en logisk og meningsfull begrunnelse for at den er den "riktige" metoden for proporsjonal fordeling av mandater. Imidlertid er de ganske forskjellige, særlig når det gjelder behandlingen av store partier i forhold til små. Det virker rotete og uoverveid å blande metodene. Mye tyder på at systemet er utformet uten noe bevisst forhold til målsettingene

42. Det er mulig sammenhengen mellom denne metoden og reglene beskrevet i avsnitt 6.2 ikke står umiddelbart klart for leseren, men dette er ikke noe viktig poeng, og jeg går ikke i detalj.

43. Se avsnitt 4 og 5.1 med videre referanser.

og til hvilke egenskaper metodene har.⁴⁴

10.3 Fordeling av kretsmandatene. Gitt at man ønsker å oppnå politisk proporsjonalitet i Lagtinget som helhet med så få utjevningsmandater som mulig, er det merkelig at man har valgt en metode for å fordele kretsmandatene som klart favoriserer store partier.

Som påpekt til slutt i avsnitt 6.1, vil det nødvendigvis være en tendens til at store partier alt i alt blir favorisert når mandater blir fordelt uavhengig i flere kretser; i alle fall vil separat fordeling trekke i retning av underrepresentasjon for de minste partiene. Uansett mandatfordelingsmetode kan et parti være for lite til å vinne mandat noe sted, men likevel stort nok til at det utvilsomt bør bli representert. (Ved lagtingsvalget i 1988 gjaldt dette i hvert fall for parti D.) Bruken av største gjennomsnittts metode forsterker tendensen, og innebærer at man ikke oppnår den ønskede politiske proporsjonaliteten i Lagtinget, eller at dette i beste fall krever flere utjevningsmandater enn nødvendig.

Målsettingene kunne oppnås bedre dersom kretsmandatene ble fordelt ved hjelp av en metode som er nøytral i forholdet mellom store og små partier. Største brøks metode og oddetallsmetoden oppfyller dette. På grunn av fenomenene omtalt på slutten av avsnitt 5.1, mener jeg oddetallsmetoden er å foretrekke.

Det kan hevdes at dette gjør det for lett for små partier og lokale bevegelser, som kanskje er organisert som lister utenfor

44. Det er ikke nødvendigvis noe galt i at samme valgordning bruker ulike mandatfordelingsmetoder i forskjellige sammenhenger. Man kan ønske å oppnå ulike ting forskjellige steder i systemet. F.eks. er det forskjell på mandatfordeling mellom partier, der det kan være god grunn til å ha en sperre slik at de aller minste partiene ikke blir representert, og fordeling mellom valgkretser, der det er vanskelig å tenke seg gode argumenter for en "sperre mot små kretser". Når man først har bestemt hvordan kretsene skal være, bør de små få sin forholdsmessige representasjon. (De bør kanskje til og med få noe mer, men i hvert fall ikke mindre.) Jeg er ute av stand til å se begrunnelsen for valget av metode på de forskjellige punktene i det færøyske systemet. Noen steder synes det åpenbart at man har valgt galt i forhold til sine egne målsettinger, se f.eks. avsnitt 10.3.

partiene, å vinne kretsmandat. Det kan være grunn til å gjøre det litt vanskeligere å nå fram her, fordi slike mandater lett vil forrykke den politiske sammensetningen av Lagtinget. (Her skal vi huske at en liste alltid beholder et vunnet kretsmandat, uansett valgresultatet i de andre kretsene.) Dette kan man oppnå ved å gjøre som i Danmark, Norge og Sverige, der oddetallsmetoden er modifisert ved at første deletall er 1,4 i stedet for 1. Det er for øvrig ikke noe magisk ved tallet 1,4. Poenget er at når første deletall er noe større enn 1, blir det litt vanskeligere for et lite parti å vinne mandat. Dersom man slutter seg til punkt 4 og 5 i de refererte målsettingene, bør man på den andre siden ikke gå for langt i denne retningen. Det bør ikke komme på tale å la første deletall være større enn 1,5.⁴⁵

Tabell 9 viser hvordan kretsmandatene blir fordelt når man legger til grunn stemmetallene fra 1988, men bruker den rene oddetallsmetoden. Tabell 10 viser de tilsvarende resultatene for den modifiserte oddetallsmetoden med første deletall lik 1,4.

Forskjellene fra største gjennomsnitts metode er ikke store. Hvis vi sammenlikner tabell 4 og tabell 10, ser vi at bare ett mandat er flyttet, fra parti A til parti C i krets IV. Mellom tabell 4 og tabell 9 er det forskjell på ett mandat i hver av tre kretser, man ser vi på summene for partiene, er bare to mandater flyttet.

Hvis vi ser på mandatfordelingen mellom partiene i tabell 9 og 10, må vi vel si at den siste er den "mest proporsjonale", selv om de små partiene er underrepresentert også her. I tabell 9 oppstår den merkverdighet at parti A, som har flest stemmer, har færre mandater enn både B og C. Det kan skje for enhver metode når det er separat fordeling i hver av flere kretser.⁴⁶

45. Her forutsetter jeg at de øvrige deletallene blir holdt fast og er 3 - 5 - 7 osv. Dersom man velger 1,5, blir forholdet mellom de to først deletallene $1,5 : 3 = 1 : 2$, altså det samme som ved største gjennomsnitts metode. Man nærmer seg da den favoriseringen av store partier som er innebygd i denne, men man kommer ikke helt dit, siden de øvrige deletallene fortsatt er forskjellige.

46. I det virkelige valgresultatet ser vi også at parti B får flere kretsmandater enn C, men C har flere stemmer enn B.

Dette er imidlertid ikke så viktig. Vi er ikke først og fremst interessert i denne mandatfordelingen i seg selv. Det viktige er partifordelingen etter at utjevningsmandatene også er fordelt, samt hvor mange utjevningsmandater man trenger.

Den store overrepresentasjonen for parti A er forsvunnet eller redusert. Ved den faktiske mandatfordelingen var det A som hadde færrest stemmer bak hvert vunnet kretsmandat, jfr. avsnitt 6.2. Fordelingstallet ble dermed bestemt av A, og det igjen bestemte antall utjevningsmandater. Resultatet av utregningen var at det skulle være sju utjevningsmandater, men på grunn av den øvre grensen ble dette redusert til fem. Færre mandater for A vil gi et høyere fordelingstall, og dermed kanskje behov for færre utjevningsmandater.

Dersom den rene eller modifiserte oddetallsmetoden hadde vært brukt ved fordelingen av kretsmandatene, men reglene for øvrig hadde vært uendret, måtte vi først konstatere at det skal fordeles utjevningsmandater; verken fordelingen i tabell 9 eller 10 samsvarer med tredje linje i tabell 5. Parti B har færrest stemmer bak hvert vunnet kretsmandat. Fordelingstallet blir $6116 : 7 = 873,7$. De berettigede partiene er A og C - F, med samlet stemmetall 22060. Dette dividert med fordelingstallet gir 25,25, som avrundet blir 25. De berettigede partiene har i alt vunnet 20 kretsmandater, så det blir fem utjevningsmandater.⁴⁷ Det er like mange som det faktisk ble ved valget. Dersom det ikke hadde vært noen øvre grense, ville det blitt forskjell; da ville det blitt sju utjevningsmandater når kretsmandatene blir fordelt etter største gjennomsnitts metode, og fem dersom man bruker oddetallsmetoden (ren eller modifisert). Dette støtter

47. Om man går videre og foretar den fordelingen som er omtalt i avsnitt 7, blir det 25 mandater som skal fordeles etter største brøks metode mellom partiene A og C - F. Dette gir åtte mandater til A, sju til C, to til D, seks til E og to til F. Det betyr at partienes representasjon i Lagtinget blir den samme som den ble ved valget. Hittil har resultatene vært de samme enten den rene eller den modifiserte oddetallsmetoden blir brukt til å fordele kretsmandatene. Utjevningsmandatene blir i det første tilfellet fordelt med to til parti A, ett til D og to til F. I det andre tilfellet blir det ett til A, to til D og to til F. Forskjellen skyldes at avviket mellom partifordelingen i tabell 9 og 10 skal kompenseres av utjevningsmandatene.

min påstand om at gjeldende fordelingsmetode for kretsmandatene har en tendens til å øke antallet utjevningsmandater utover det som ellers hadde vært nødvendig.

10.4 Beregning av antall utjevningsmandater. I avsnitt 6 er det beskrevet en prosess i to trinn: Først blir det bestemt om det skal fordeles utjevningsmandater. Dersom svaret er ja, blir deretter antallet beregnet, men fortsatt kan det tenkes at dette blir null.

Dette har å gjøre med at ved den første avgjørelsen, som er beskrevet i avsnitt 6.1, skal man ta i betraktning alle partier, også partier som viser seg ikke å være kvalifisert (jfr. avsnitt 6.2), og som derfor når det kommer til stykket ikke får delta i fordelingen av utjevningsmandatene.⁴⁸ I tabell 11 er det gitt et eksempel. Jeg påstår ikke at eksempelet er realistisk; formålet er å konstruere et enkelt eksempel som illustrerer et fenomen.⁴⁹ Det er tre partier, kalt X, Y og Z. Stemmetall er gitt i første og fordelingen av kretsmandatene i siste linje.⁵⁰ Fordelingen etter største brøks metode er beregnet i andre og tredje linje.⁵¹ Tredje og fjerde linje er ikke like, så man skal ikke stoppe, men gå videre og beregne antall utjevningsmandater. Parti Z er ikke

48. Det går klart fram av valgloven § 32 tredje ledd første punktum at det må være slik. Der er det snakk om partier som "ifølge foranstående" kan vinne utjevningsmandater. Det betyr samtlige registrerte partier, men ikke lister utenfor partiene. Regelen om at bare det jeg kaller kvalifiserte partier kan vinne slike mandater, står i § 32 fjerde ledd. - Dersom alle partier er kvalifisert, kan fenomenet i tabell 11 ikke inntreffe.

49. Det samme gjelder for de andre eksemplene nedenfor.

50. Hvis man ønsker et fullt utarbeidet eksempel, med partiens stemmetall i kretsene angitt, kan man fordele stemmene for hvert parti mellom kretsene proporsjonalt med antallet kretsmandater (se tabell 1). Da vil Z ikke få kretsmandat, X og Y vil dele dem likt i alle kretser unntatt krets II, og der vil X få tre og Y to kretsmandater. Kretsmandatene blir fordelt på samme måte uansett hvilken mandatfordelingsmetode man bruker, i hvert fall så lenge man holder seg til metoder omtalt i dette notatet.

51. Her ser vi et tilfelle der grensen for avrunding ikke går ved 0,5, i og med at det nøyaktige mandattallet for parti Y er 12,58, som blir avrundet nedover til 12.

kvalifisert. Antall stemmer per kretsmandat er 1000 for parti Y og litt høyere for X. Fordelingstallet er 1000, og X er eneste berettigede parti. Summen av stemmetallene til de berettigede partiene er da nettopp stemmetallet til X. Dette skal divideres med fordelingstallet. Svaret blir 14,1, som skal avrundes til 14. Fra dette skal trekkes antall kretsmandater vunnet av parti X, og konklusjonen er at det blir null utjevningsmandater.

Regelen om at partier som ikke er kvalifisert skal være med i beregningen beskrevet i avsnitt 6.1, kan også føre til at det blir utpekt unødvendig mange utjevningsmandater. Et eksempel er gitt i tabell 12.⁵² Parti Z kommer ikke i noe fall til å vinne mandat. Fordelingen av kretsmandatene, 14 til X og 13 til Y, er fullt forenelig med forholdsmessig fordeling basert på disse to partienes totale stemmetall. Når 27 mandater blir fordelt mellom alle partiene etter største brøks metode, får parti Z ett. Altså er de to fordelingen som skal sammenliknes ikke like, og man skal gå videre i beregningen. Parti Y har færrest stemmer bak hvert kretsmandat, fordelingstallet er $12750 : 13 = 980,8$, og X er det eneste kvalifiserte partiet. Når vi dividerer dets stemmetall på fordelingstallet, får vi 14,53 som skal forhøyes til 15. Dermed skal det være ett utjevningsmandat, som går til parti X. Den endelige mandatfordelingen, 15 mandater til X og 13 til Y, er en akseptabel forholdsmessig fordeling av 28 mandater. Vurdert på grunnlag av forholdstallsprinsippet er den ikke noe bedre enn den opprinnelige fordelingen av kretsmandatene. Intet er vunnet ved å fordele ett utjevningsmandat, og ifølge punkt 6 i målsettingene er det en ulempe at Lagtinget blir større.

Man kan både forenkle reglene og unngå disse uheldige og merkelige fenomenene ved først å avgjøre hvilke partier som er kvalifisert til å delta i konkurransen om utjevningsmandatene. Deretter følger beregningen av antallet utjevningsmandater og fordelingen av disse, og i denne delen av prosessen tar man ikke

52. Et fullt utarbeidet eksempel kan konstrueres som beskrevet i samband med tabell 11.

i betraktning partier som ikke er kvalifisert.⁵³

Dessuten er det unødvendig og kompliserende at man bruker ett prinsipp for å avgjøre om det skal være utjevningsmandater, og deretter et annet prinsipp for å bestemme hvor mange slike mandater det skal være. Det burde være en enhetlig prosess for å fastsette antallet, selvsagt med null som en mulig verdi.

10.5 Sperregrense. Jeg tar det for gitt at man vil ha en sperregrense, slik at partier som ikke når denne får beholde sine kretsmandater, men ikke får delta når utjevningsmandatene skal fordeles (jfr. punkt 2 i målsettingene).

I gjeldende regler er sperregrensen fastsatt på en implisitt og indirekte måte, se omtalen av kvalifiserte partier i avsnitt 6.2. Det ville vært enklere og mer oversiktlig om sperregrensen hadde vært angitt eksplisitt i loven. Formuleringen kunne f.eks. være:

Partier som ikke har fått minst ... av stemmene på Færøyene, skal ikke tas i betraktning når det blir avgjort hvor mange utjevningsmandater som skal fordeles, og ved fordelingen av disse mellom partiene.

Det er ikke noe i veien for å beholde en sperregrense på $1/27 = 3,7\%$, men det er enklere å velge et rundt prosenttall.⁵⁴ Det er

53. Et mulig argument for å ta hensyn til ikke kvalifiserte partier når det blir avgjort om utjevningsmandater skal fordeles, er at man ønsker å kompensere for eventuell overrepresentasjon for disse, ved å gi de kvalifiserte partiene tilstrekkelig mange utjevningsmandater til at det alt i alt blir proporsjonalitet. (Derimot er poenget med å ha en sperregrense nettopp at man ikke ønsker å kompensere for underrepresentasjon av ikke kvalifiserte partier.) Den færøyske ordningen oppnår ikke dette, i og med at antall og fordeling av utjevningsmandatene i siste instans blir fastsatt ved en beregning som bare omfatter kvalifiserte partier, så dette argumentet kan umulig brukes som forsvar for gjeldende regler. Jeg tror heller ikke man bør søke å oppnå den formen for kompensasjon som her er nevnt. Dersom man vil holde på punkt 4 i målsettingene, får man heller akseptere at kretsmandater vunnet av ikke kvalifiserte partier (og lister utenfor partiene) fører til avvik fra forholdstallsprinsippet.

54. Jeg tenker meg at sperregrensen skal beregnes av det totale antallet gyldige stemmer, inkludert stemmer avgitt for lister utenfor partiene. Gjeldende regler innebærer at bare stemmer

vanskelig å se sterke prinsipielle argumenter for at en bestemt verdi på sperregrensen er den rette. Det er gode grunner til å ha en slik grense, men det er litt vilkårlig hvor høy den er.

10.6 Et hull i loven. Som nevnt i avsnitt 7, er det i prinsippet mulig at den mandatfordelingen som er beskrevet der, gir et parti færre mandater enn det antallet kretsmandater det har vunnet. Lovens regler om hvordan man skal gå fram fungerer da ikke, og det er ikke sagt hva man skal gjøre. Situasjonen er ikke sannsynlig i praksis, og jeg tror egentlig det er klart hva man i så fall skal gjøre. La meg likevel illustrere muligheten med et eksempel, som er å finne i tabell 13.⁵⁵ Her er det fire partier. Fordelingen av 27 mandater etter største brøks metode er ikke lik fordelingen av kretsmandatene. Derfor skal vi gå videre i beregningen. Alle partiene er kvalifisert. For parti X er antall stemmer per kretsmandat lik 1000, og for de andre er det høyere. Fordelingstallet er dermed 1000. De berettigede partiene er Y, Z og W. Disse har til sammen 23480 stemmer, dette dividert med fordelingstallet er 23,48, og avrundet blir svaret 23. De berettigede partiene har vunnet 22 kretsmandater, så det blir ett utjevningsmandat. Det skal fordeles 23 mandater blant de berettigede partiene etter største brøks metode. Parti Y får 19 av disse, men vant 20 kretsmandater. Eksempelet er komplett.

Jeg regner med at løsningen må bli at parti Y beholder sine kretsmandater. Det må skje en ny fordeling, der dette partiet og dets mandater blir holdt utenfor. Da blir det tre mandater som skal fordeles mellom Z og W, og det er klart at Z får to og W ett. Det ene utjevningsmandatet går til parti Z, og den endelige mandatfordelingen er merket "min lovtolkning" i tabellen. Den samsvarer ikke med proporsjonal fordeling av 28 mandater (etter

avgitt på registrerte partier har betydning ved avgjørelsen av om et parti er kvalifisert. Dersom det er viktig å holde fast ved dette, kan det oppnås ved en enkel endring av min formulering.

55. Her er det mer innviklet enn i de foregående eksemplene å gi fulle detaljer med stemmetall for alle partier i alle kretser. Det kan likevel ikke være tvil om at dette er mulig. Jeg går ikke i detalj. - Det er ikke mulig å lage tilsvarende eksempler med bare tre kvalifiserte partier.

største brøks metode eller oddetallsmetoden). En mer fornuftig løsning vil være å fordele to utjevningsmandater. Da får Z og W ett hver av disse, og det endelige resultatet blir proporsjonal fordeling av 29 mandater. Imidlertid er lovens regler om antall utjevningsmandater presise og fullstendige, så det vil utvilsomt være ulovlig å velge denne løsningen.

10.7 Politisk fordeling av utjevningsmandatene. Til slutt i avsnitt 10.4 sa jeg at antall utjevningsmandater bør fastsettes i en enhetlig prosess. Egentlig er ikke dette helt treffende.

La oss igjen se på gjeldende regler. Blant de kvalifiserte partiene er det ett som har kommet gunstigst ut av fordelingen av kretsmandatene. Dette partiet skal ikke få noe utjevningsmandat. Antallet slike mandater skal fastsettes på grunnlag av summen av stemmetallene til de øvrige kvalifiserte partiene (de berettigede partiene). Hvor mange utjevningsmandater man trenger for å oppnå forholdsmessighet, avhenger ikke bare av summen. Det betyr også noe hvordan stemmene er fordelt mellom partiene. Det kan tenkes to situasjoner der summen er den samme, men i det ene tilfellet trenger man bare noen få, og i det andre tilfellet langt flere, utjevningsmandater for å oppnå et rimelig resultat. Når antallet blir beregnet på grunnlag av summen, blir det enten unødvendig mange utjevningsmandater i det ene tilfellet, eller for få til å oppnå forholdsmessighet i det andre tilfellet.

Konklusjonen er derfor at man realiserer målsettingene best ved å fastsette antall utjevningsmandater samtidig som de blir fordelt. Det hele bør skje som en prosess, basert på enhetlige prinsipper.

Som det går fram av mine tidligere kommentarer, mener jeg at oddetallsmetoden alt tatt i betraktning er den beste metoden for proporsjonal fordeling av mandater. Jeg skal derfor bruke denne når jeg fremmer et forslag til hvordan man skal bestemme antall utjevningsmandater og fordelingen av dem.⁵⁶

56. Jeg bruker den rene oddetallsmetoden, men her spiller det ingen rolle om den modifiserte metoden hadde vært brukt i stedet. Alle aktuelle partier får minst ett mandat i Lagtinget, og første deletall er irrelevant. Det vil heller ikke gjøre stor forskjell

Stemmene er telt opp, kretsmandatene er fordelt, og det er avgjort hvilke partier som har nådd sperregrensen. Bare disse, som vi kaller kvalifiserte partier, skal tas i betraktning i de videre beregningene.

For hvert kvalifisert parti som har vunnet kretsmandat, skal stemmetallet divideres med en mindre enn det dobbelte av antall kretsmandater partiet har vunnet. Den minste av kvotientene blir kalt fordelingstallet.⁵⁷

Dersom et parti har fått sju kretsmandater, skal altså dets stemmetall divideres med 13. Tallet 13 er sjuende element i den følgen av deletall som hører til oddetallsmetoden. Man kan si at kvotienten som vi beregnet for et parti, representerer styrken eller prioriteten til partiets siste vunne kretsmandat, når vi foretar fordeling på grunnlag av totale stemmetall. Partiet med den minste kvotienten - som altså er fordelingstallet - kom best ut av fordelingen av kretsmandatene, og det skal derfor ikke ha noe utjevningsmandat. Dette partiet kan vi heretter se bort fra. De andre kvalifiserte partiene blir kalt berettigede partier.

For hvert berettiget parti dividerer vi dets stemmetall med tallene 1 - 3 - 5 - 7 osv. Vi tar med alle kvotienter som er større enn eller lik fordelingstallet, men stopper beregningen og tar ikke med kvotienter som er mindre enn dette. Så stryker vi så mange av de største kvotientene som det antallet kretsmandater partiet har vunnet. Det er mulig at det etter dette ikke er noen

om man i stedet bruker største gjennomsnitts metode. Det dreier seg her i realiteten om fordeling under ett av samtlige mandater i Lagtinget, og da er det ikke så viktig at sistnevnte metode favoriserer store partier. Derimot vil systemet bli langt mer komplisert hvis man skal legge største brøks metode til grunn, og samtidig ha regler som tar hensyn til absolutt alle muligheter. Dette har å gjøre med fenomenene beskrevet til slutt i avsnitt 5.1. Største brøks metode blir brukt ved valg til det danske Folketinget, når de 175 mandatene valgt fra det egentlige Danmark (dvs. kongeriket unntatt Færøyene og Grønland) blir fordelt mellom partiene. Dette skaper behov for en rekke spesielle regler, som ikke har noen praktisk betydning, men som kompliserer loven. Jeg drøfter saken i [1] Del III avsnitt 2.8.

57. Jeg bruker samme ord som i avsnitt 6.2. Begrepet er ikke det samme. Det er en sammenheng, men denne har ikke betydning for framstillingen, og derfor forklarer jeg den ikke.

kvotienter igjen; i så fall vinner partiet ikke utjevningsmandat. (I praksis behøver man selvsagt ikke beregne kvotienter som skal strykes. Dersom et parti f.eks. har vunnet fire kretsmandater, kan man begynne med å beregne den femte kvotienten, dvs. dividere stemmetallet med ni. Dersom denne kvotienten viser seg å være mindre enn fordelings-tallet, skal vi stryke alle kvotienter som etter reglene ovenfor skal beregnes, og partiet kan ikke vinne utjevningsmandat.)

Dersom det er fem eller færre gjenværende kvotienter for de berettigede partiene til sammen, får hvert av disse partiene like mange utjevningsmandater som dets antall gjenværende kvotienter. Hvis det er seks eller flere gjenværende kvotienter, finner man de fem største, og deler ut utjevningsmandater på basis av disse.

Forslaget blir illustrert med eksempler nedenfor.

Jeg skal ikke påstå at prosedyren er veldig enkel, men den er enklere enn summen av de leddene i gjeldende færøysk valglov den er ment å erstatte, nemlig de beregningene som er beskrevet i avsnitt 6.1, 6.2 og 7.⁵⁸

Dersom den øvre grensen for antall utjevningsmandater ikke er bindende - altså dersom det er fem eller færre gjenværende kvotienter i beregningen ovenfor - blir forholdstallsprinsippet fullt og helt oppfylt; Lagtingets totale medlemstall blir fordelt mellom partiene etter oddetallsmetoden på grunnlag av stemmetall i alt på Færøyene.⁵⁹ Dersom den øvre grensen er bindende, kommer man så nær forholdsmessighet som grensen tillater.

Hvordan ville valget i 1988 ha gått hvis disse reglene hadde vært i bruk? Jeg skal se på dette i tre tilfeller, avhengig av hvilken metode man bruker for å fordele kretsmandatene. I alle tilfellene forutsetter jeg at det er en sperregrense på omtrent samme nivå som etter gjeldende regler, slik at parti A - F når

58. Jeg har valgt ikke å formulere forslaget som en lovtekst, men det skulle ikke by på store problemer å gjøre dette.

59. Dette gjelder i hvert fall når ikke kvalifiserte partier og lister utenfor partiene ikke har vunnet kretsmandat. I motsatt fall kan slike partier og lister bli overrepresentert, og det som er sagt i teksten gjelder bare i forholdet mellom de kvalifiserte partiene og med hensyn til deres totale mandattall. - Se også siste fotnote til avsnitt 10.4.

sperregrensen, mens G ikke gjør det. Parti G er derfor ikke med i beregningene.

Tabell 14 forutsetter at kretsmandatene er fordelt etter største gjennomsnitts metode, altså etter de reglene som faktisk gjelder. De understrekede tallene i tabellen er de kvotientene man får når hvert partis stemmetall divideres med en mindre enn det dobbelte av antall kretsmandater partiet har vunnet.⁶⁰ For D og F fins det ikke noe slikt tall, siden de ikke har vunnet noe kretsmandat. Fordelingstallet finner vi i kolonnen for parti A, og det er 446. Så skal vi beregne kvotienter for de berettigede partiene ved å dele stemmetallet på 1 - 3 - 5 - 7 osv. For B, C og E, som har vunnet kretsmandater, skal deretter noen kvotienter strykes. De som skal strykes er de øverste til og med det tallet som er understreket. Kvotientene overfor dette er derfor ikke beregnet og er bare markert med en strek i tabellen. For øvrig er beregningen for hvert parti fortsatt inntil det forekommer en kvotient som er mindre enn fordelingstallet; denne hører egentlig ikke med og er satt i parentes. De "gjenværende kvotientene" i beskrivelsen ovenfor, er de som i tabellen verken står i parentes eller er understreket. I alt er det fem slike. Altså blir det fem utjevningsmandater; ett til C, to til D og to til F. Det blir samme resultat som ved valget. Likevel er det en forskjell: Øvre grense for antallet utjevningsmandater er ikke bindende ved den foreslåtte prosedyren, men vi så i avsnitt 6.2 at den var det ved valget.

I tabell 15 er utgangspunktet at kretsmandatene er fordelt etter den rene oddetallsmetoden. Her finner vi fordelingstallet i kolonnen for parti B. Det blir fire utjevningsmandater; A får ett, D ett og F to. Den endelige politiske sammensetningen av Lagtinget er gitt i siste linje av tabellen. Det er en perfekt proporsjonal fordeling av 31 medlemmer mellom de kvalifiserte partiene, basert på deres totale stemmetall, forutsatt at vårt kriterium for proporsjonalitet er oddetallsmetoden (eller største

60. Alle tallene i denne og de to neste tabellene er rundet av nedover til nærmeste heltall. Dersom to eller flere tall hadde blitt like etter slik avrunding, måtte vi ha regnet med større nøyaktighet, men det ble ikke nødvendig her.

brøks metode, som gir den samme fordelingen av de 31 mandatene). Forholdstallsprinsippet blir altså oppfylt med ett mandat mindre enn det som var nødvendig etter gjeldende regler.

Når den modifiserte oddetallsmetoden er brukt til å fordele kretsmandatene, får vi resultatene i tabell 16. Også her blir det fire utjevningsmandater og et totalt mandattall på 31, og den endelige fordelingen mellom partiene blir som i tabell 15. Den eneste forskjellen er at ett kretsmandat er fordelt forskjellig. Dette blir kompensert ved fordelingen av utjevningsmandatene.⁶¹

Formålet med eksemplene i tabell 11, 12 og 13 var å vise at gjeldende regler har en del merkelige egenskaper. Hvordan vil mitt forslag fungere i disse situasjonene? I tabell 11 og 12 har parti Z mindre enn tre prosent av stemmene; jeg forutsetter at sperregrensen er slik at dette partiet ikke er kvalifisert. Da kan vi i begge tilfellene slå fast at det ikke skal fordeles noen utjevningsmandater. Fordelingen av kretsmandatene er i seg selv proporsjonal med stemmetallene til X og Y, så det er ingen grunn til at Lagtinget skal ha mer enn 27 medlemmer.⁶² I tabell 13 har minste parti mer enn fem prosent av stemmene, derfor antar jeg at alle partiene er kvalifisert. Etter mitt forslag blir det i alt to utjevningsmandater, ett til hvert av partiene Z og W.⁶³ Det blir altså ett utjevningsmandat mer enn etter gjeldende regler

61. Det er mulig å lage en ordning som har samme struktur som mitt forslag, men som er basert på største gjennomsnitts metode. Hvis vi tar utgangspunkt i fordelingen av kretsmandatene slik den ble ved valget og bruker den ordningen som nå er nevnt, blir det fire utjevningsmandater, ett til C, to til D og ett til F. Den endelige mandatfordelingen blir som ved det virkelige valget, bortsett fra at F bare får ett mandat. Forutsatt at man regner største gjennomsnitts metode som kriteriet på forholdsmessighet, er dette en forholdsmessig fordeling av 31 mandater mellom de kvalifiserte partiene, men den er det ikke dersom kriteriet er største brøks metode eller oddetallsmetoden.

62. I begge eksemplene blir fordelingstallet lik kvotient nr. 13 for parti Y, dvs. stemmetallet dividert med 25. Kvotient nr. 15 for X - stemmetallet dividert med 29 - er mindre enn dette.

63. Fordelingstallet er kvotient nr. 20 for parti Y, som er lik $20010 : 39 = 513$. Andre kvotient for Z og W er større enn dette, men sjette kvotient for X og tredje for Z og W er mindre. - Den endelige mandatfordelingen blir den som er angitt nesten nederst i tabell 13 og der kalt "fornuftig løsning".

(slik jeg har fortolket den ufullstendige lovteksten, se avsnitt 10.6). Til gjengjeld blir forholdstallsprinsippet oppfylt.

Noen vil kanskje innvende at jeg har konstruert eksemplene i tabell 11 - 13 med sikte på at mitt forslag skal komme godt ut og gjeldende regler dårlig. Kan det ikke like gjerne bli omvendt i andre tilfeller? Det er riktig at eksemplene er laget med det formål å illustrere merkelige egenskaper ved den ordningen som gjelder. Det er imidlertid umulig å lage tilsvarende eksempler når det gjelder mitt forslag; disse fenomenene kan ikke inntre når man baserer seg på oddetallsmetoden og bygger opp systemet slik jeg har foreslått. Hva med andre merkverdigheter? Det kan lages eksempler der fem utjevningsmandater er for lite til å få realisert forholdstallsprinsippet, men slik vil det være i alle systemer, og det har å gjøre med den øvre grensen for antallet utjevningsmandater, ikke de øvrige reglene. Dersom man regner største brøks metode - eller noe annet som er forskjellig fra oddetallsmetoden - som det grunnleggende kriteriet på hva som er forholdsmessig fordeling, kan det lages eksempler der mitt system ikke fordeler mandatene forholdsmessig, selv om den øvre grensen på fem utjevningsmandater ikke er bindende. Det viser ikke noe annet enn at metodene er forskjellige, og framstår ikke for meg som noe argument i noen retning.⁶⁴

Eksemplene i tabell 11 - 13 representerer argumenter mot gjeldende ordning. Jeg holder fast ved at det ikke fins noen tilsvarende argumenter mot mitt forslag.

10.8 Geografisk fordeling av utjevningsmandatene. Vi så i avsnitt 9 at utjevningsmandatene havnet i de største kretsene. Det er neppe mulig å unngå dette når den geografiske fordelingen av disse mandatene skjer separat for hvert parti. Typisk vil en stor del av utjevningsmandatene gå til partier som ikke har fått noe kretsmandat. Enhver rimelig metode plasserer et slikt partis utjevningsmandater i de kretsene der partiet har flest stemmer,

64. For den som virkelig mener at største brøks metode er det åpenbart riktige kriteriet på forholdsmessighet, og som er villig til å påta seg de problemene som følger med denne metoden, er det som nå er nevnt selvsagt et viktig argument mot mitt forslag.

og normalt er det de største kretsene.

De nyeste data jeg kjenner for kretsene, er antall avgitte stemmer ved valget i 1988, gjengitt i tabell 17.⁶⁵ Jeg har først fordelt 27 og deretter 32 mandater etter største brøks metode, på grunnlag av disse tallene. (Fordelingen etter oddetallsmetoden blir den samme i begge tilfellene.) Dette kan vi så sammenlikne med den lovfestede fordelingen av 27 kretsmandater, og med den faktiske fordelingen av 32 mandater ved valget i 1988.

Når vi ser på lovens fordeling av kretsmandatene, ser vi at de små kretsene VI og VII er overrepresentert i forhold til den proporsjonale fordelingen, mens de større kretsene II og IV er underrepresentert. Sammenliknet med stemmetallene i 1988 har altså lovens fordeling en viss tendens til å favorisere små kretser. I noen grad kan det nok ligge en bevisst politisk beslutning bak dette.⁶⁶

Tendensen forsvinner når utjevningsmandatene blir trukket inn. Av de små kretsene III og VI er den første under- og den andre overrepresentert, og for de større kretsene I og II går også avviket i hver sin retning. Dersom det er et politisk ønske om å favorisere de små kretsene, blir det ødelagt av fordelingen

65. Tabellen inkluderer 13 stemmer avgitt for en liste utenfor partiene i krets IV. Disse er ikke med i de tidligere tabellene, som gjelder politisk mandatfordeling. - Antall avgitte stemmer er sannsynligvis tilnærmet proporsjonalt både med folketall og med antall stemmeberettigede, så det ville neppe gjort særlig forskjell om et av de sistnevnte kriteriene hadde vært brukt i beregningene i tabell 17.

66. Da fordelingen ble fastsatt i 1974, skjedde det en bevisst favorisering av krets VI, i og med at den fikk beholde de to mandatene den tidligere hadde hatt. (Se avsnitt 3.) For øvrig ble ikke små kretser favorisert. Man skrev fordelingen direkte inn i loven, i stedet for å vedta en regel som skal anvendes på nytt med jevne mellomrom. (I mange land, bl.a. Danmark og Sverige, inneholder loven regler om hvordan man skal beregne den geografiske sammensetningen av parlamentet. Den konkrete fordelingen blir beregnet administrativt og ikke fastsatt ved politisk vedtak.) Det har ikke skjedd endringer i fordelingen siden 1974. Man har altså åpenbart ikke noe ønske om raskt å tilpasse seg endrede forhold. Sannsynligvis innebærer dette implisitt en favorisering av små kretser, siden disse typisk er utkantstrøk som har en tendens til å gå ned i folketall (i hvert fall relativt sett).

av utjevningsmandatene.

Dersom man ønsker å gjøre noe med dette, kunne en mulighet være å fastsette i loven hvor utjevningsmandatene skal plasseres. Siden antallet utjevningsmandater er variabelt, måtte man si i loven hvor første, andre osv. til og med femte utjevningsmandat skal plasseres. Etter at valget er holdt og stemmen telt, skal man først fordele kretsmandatene, og deretter fastsette antall utjevningsmandater og deres politiske fordeling. Det vil følge av loven i hvilke kretser disse mandatene skal plasseres; man har nettopp beregnet hvilke partier som skal ha dem. Man må "legge et puslespill" for å få hvert partis utjevningsmandater fordelt på kretsene slik at alt blir korrekt. Reglene for dette må bli ganske kompliserte. Når det er så få utjevningsmandater som på Færøyene, tror jeg ikke en slik ordning er å anbefale.⁶⁷

Et annet og mer realistisk forslag kunne være å holde fast ved separat fordeling av utjevningsmandatene for hvert parti, men gjøre dette etter regler som eksplisitt favoriserer små kretser. Jeg kan tenke meg følgende ordning:⁶⁸

For hvert parti som har vunnet utjevningsmandater, skal disse fordeles på valgkretsene på følgende måte: Partiets stemmetall i hver valgkrets divideres med tallene 1 - 4 - 7 - 10 osv. Man utelater, i hver valgkrets, så mange av de største kvotientene som det antallet kretsmandater partiet har vunnet i valgkretsen. Partiets første utjevningsmandat skal gis til den valgkretsen som har den største gjenstående

67. Av de 175 plassene i Folketinget som blir valgt fra det egentlige Danmark, er 40 utjevningsmandater. Disse er fordelt på tre landsdeler på en måte som er uavhengig av valgresultatet. Ved den endelige fordelingen av disse legger man derfor et slikt "puslespill" som er omtalt i teksten. Derimot er fordelingen av utjevningsmandatene på de i alt 17 valgkretsene som landsdelene er delt inn i, ikke fastsatt før valget. Se [1] Del III avsnitt 2.9. - I Norge er det fremmet et forslag som innebærer at det skal være 25 utjevningsmandater ved stortingsvalg, og disse skal være fast fordelt på valgkretsene (dvs. fylkene). Se [1] Del II, som er identisk med [2], der avsnitt 6 inneholder diskusjon av den geografiske fordelingen av utjevningsmandatene.

68. Ideen er fra Danmark. Denne metoden blir brukt når man der fordeler utjevningsmandatene mellom valgkretsene innen hver av de tre landsdelene. Fordelingen skjer separat for hvert parti. Se [1] Del III avsnitt 2.9, og Del I avsnitt 6. Sistnevnte er også trykt som [3].

kvotienten. Det andre utjevningsmandatet skal gis til den valgkretsen som har den nest største kvotienten, osv. inntil alle partiets utjevningsmandater er fordelt.

Poenget er at de deletallene som blir brukt, 1 - 4 - 7 - 10 osv., vokser raskere enn oddetallene. Valgkretser der partiet vant mange kretsmandater, får sitt stemmetall redusert svært raskt, og det er til fordel for de kretsene der partiet fikk få stemmer. Normalt vil det være de små kretsene.

Dersom denne regelen hadde vært i bruk ved valget i 1988, ville det ene utjevningsmandatet vunnet av parti C gått til krets III i stedet for til krets IV. Det ville ikke blitt noen endring for parti D og F. Den geografiske fordelingen av hele Lagtinget er gitt i siste linje av tabell 17. I forhold til fordelingen etter største brøks metode er det nå konsekvent slik at mindre kretser (I og VI) er overrepresentert og større kretser (II og IV) underrepresentert. Jeg vil likevel ikke legge stor vekt på dette, og jeg er slett ikke sikker på at det er grunn til å gå inn for noen endring i det færøyske valgsystemet på det punkt jeg nå har diskutert.

11. Oppsummering

På grunnlag av gjeldende regler, har jeg forsøkt å finne ut hvilke målsettinger som må ha ligget til grunn for den færøyske valgordningen. Disse er referert i avsnitt 10.1. Dersom dette virkelig er målsettingene, kan systemet forbedres. I avsnitt 10 har jeg fremmet noen endringsforslag. Her skal jeg oppsummere disse.

Jeg tar det for gitt at Færøyene skal være inndelt i de sju valgkretsene som fins i dag, at antallet kretsmandater i alt skal være 27, at disse skal fordeles på kretsene som i dag, og at det skal være inntil fem utjevningsmandater. Jeg har ikke grunnlag for å ha noen mening om de politiske og andre vurderingene som

ligger bak disse reglene, og sier derfor ikke mer om dem.⁶⁹

Videre tar jeg det for gitt at kretsmandatene skal fordeles med endelig virkning på grunnlag av stemmetallene i hver enkelt valgkrets, og at det skal være en sperregrense. Partier som ikke når sperregrensen, får beholde eventuelle vunne kretsmandater, men får ikke delta i fordelingen av utjevningsmandatene.

Kretsmandatene bør fordeles etter oddetallsmetoden (den rene eller den modifiserte), se avsnitt 10.3. Det vil redusere - men ikke helt fjerne - den overrepresentasjonen store partier får ved fordelingen av kretsmandatene. Forholdstallsprinsippet kan da lettere realiseres for Lagtinget som helhet.

Fastsettingen av antall utjevningsmandater, og fordelingen av disse mellom partiene, bør utelukkende baseres på stemmetall og antall vunne kretsmandater for de kvalifiserte partiene, dvs. de som har nådd sperregrensen. Andre partier og lister bør altså holdes helt utenfor denne beregningen. Antall og fordeling bør fastsettes gjennom en enhetlig prosess bygd på konsistente ideer og prinsipper. Jeg foreslår at man bygger på de prinsippene som ligger til grunn for oddetallsmetoden. Et detaljert forslag er fremmet i avsnitt 10.7.

Reglene for geografisk fordeling av utjevningsmandatene bør kanskje endres, slik at små kretser systematisk blir favorisert. Det kan likevel være tvil om det er noe særlig å oppnå ved en endring på dette punktet, se avsnitt 10.8.

69. Den øvre grensen for antall utjevningsmandater innebærer, som nevnt i avsnitt 10.1, en ganske sterk prioritering av punkt 6 i målsettingene, potensielt på bekostning av punkt 1. Jeg er i tvil om dette er fornuftig. Må ikke politisk proporsjonalitet tross alt være viktigere enn å begrense antallet medlemmer i den valgte forsamlingen? Jeg lar det være med denne antydningen, og diskuterer ikke spørsmålet videre.

REFERANSER

Egne arbeider om valgordningsspørsmål

- [1] Valgordningen ved stortingsvalg. Arbeidsnotat 1988/32 fra Handelshøyskolen BI (da Bedriftsøkonomisk Institutt).
- [2] Proporsjonalt partivalg og fast fylkesrepresentasjon. Stortingets forhandlinger, Dokument nr. 12 (1987-88), vedlegg 3. Identisk med Del II i [1].
- [3] Geografisk fordeling av utjevningsmandater. Stortingets forhandlinger, Dokument nr. 12 (1987-88), vedlegg 4. Bygd på Del I avsnitt 6 i [1].
- [4] Mandatfordelingsmetoder. Stortingets forhandlinger, Dokument nr. 12 (1987-88), vedlegg 5. Identisk med Del IV i [1].
- [5] The Romanian Electoral Law of 1990: Discussion and Comments. Arbeidsnotat 1990/9 fra Handelshøyskolen BI.
- [6] Methods of Proportional Representation. Notat, Handelshøyskolen BI, 1990. Også trykt som vedlegg til [5].
- [7] Valget i DDR 18. mars 1990 - Omtale av og kommentarer til valgordningen. Notat, Handelshøyskolen BI, 1990.
- [8] Peculiarities of the Method of the Largest Remainder - Illustrated by Elections in the German Democratic Republic. Notat, Handelshøyskolen BI, 1990.

Tabell 1

VALGKRETSE OG FORDELING AV KRETSMANDATENE

Krets	Navn	Antall kretsmandater
I	Norðoya sysla	4
II	Eysturoyar sysla	5
III	Norðstreymoy	2
IV	Suðurstreymoy	8
V	Vága sysla	2
VI	Sandoyar sysla	2
VII	Suðuroyar sysla	4
Sum		27

Tabell 2

PARTIER SOM DELTOK VED VALGET I 1988

Bokstavbetegnelser samt færøyske og danske navn

Betegnelse	Færøysk navn	Dansk navn
A	Fólkaflokkurin	Folkeflokken
B	Sambandsflokkurin	Sambandspartiet
C	Javnaðarflokkurin	Socialdemokratiet
D	Sjálvstýrisflokkurin	Selvstyrepartiet
E	Tjóðveldisflokkurin	Det republikanske parti
F	Kristiligi Fólka- flokkurin, Føroya Framburðs- og Fiski- vinnuflokkur	Kristeligt Folkeparti, Færøernes Fremskridts- og Fiskeriparti
G	Framsóknarflokkurin	Fremskridtspartiet

Tabell 3

STEMMETALL VED VALGET I 1988
fordelt på partier og valgkretser

Parti Krets	A	B	C	D	E	F	G	Sum
I	1098	466	682	461	680	462	35	3884
II	1130	1687	925	754	1114	305	252	6167
III	491	578	477	65	546	73	32	2262
IV	2843	1889	1863	550	2109	361	220	9835
V	406	677	396	89	157	97	22	1844
VI	316	124	283	45	260	33		1061
VII	408	695	1607	69	654	251	56	3740
Sum	6692	6116	6233	2033	5520	1582	617	28793

Tabell 4

KRETSMANDATENE FORDELT PÅ PARTIER OG VALGKRETSE
ved valget i 1988

Parti Krets	A	B	C	D	E	F	G	Sum
I	2		1		1			4
II	1	2	1		1			5
III		1			1			2
IV	3	2	1		2			8
V	1	1						2
VI	1		1					2
VII		1	2		1			4
Sum	8	7	6	0	6	0	0	27

Tabell 5

FORDELING AV 27 MANDATER ETTER STØRSTE BRØKS METODE
på grunnlag av stemmetall fra 1988

Parti	A	B	C	D	E	F	G	Sum
Stemmer	6692	6116	6233	2033	5520	1582	617	28793
Nøyaktig mandatt.	6,28	5,73	5,84	1,91	5,18	1,48	0,58	27,00
Største brøk	6	6*	6*	2*	5	1	1*	27
Faktisk fordel.	8	7	6	0	6	0	0	27

Tabell 6

FORDELING AV UTJEVNINGSMANDATENE

ved valget i 1988

Parti	B	C	D	E	F	Sum
Stemmer	6116	6233	2033	5520	1582	21484
Nøyaktig mandattall	6,83	6,96	2,27	6,17	1,77	24,00
Største brøk	7*	7*	2	6	2*	24
Valgkretsmandater	7	6	0	6	0	19
Utjevningsmandater	0	1	2	0	2	5

Tabell 7

TOTAL MANDATFORDELING VED VALGET I 1988

Faktisk og hypotetisk

Parti	A	B	C	D	E	F	G	Sum
Stemmer	6692	6116	6233	2033	5520	1582	617	28793
Faktisk fordel.	8	7	7	2	6	2	0	32
Største brøk	7,44	6,80	6,93	2,26	6,14	1,76	0,69	32,02
	7	7*	7*	2	6	2*	1*	32
Største brøk uten G	7,60	6,95	7,08	2,31	6,27	1,80		32,01
	8*	7*	7	2	6	2*		32
Største gj.snitt	8	7	7	2	6	2	0	32

Tabell 8

UREPRESENTERTE STEMNER VED VALGET I 1988
for partier som vant utjevningsmandater

Parti Krets	C	D	F
I	-	461	462*
II	35	754*	305
III	477	65	73
IV	973*	550*	361*
V	396	89	97
VI	-	45	33
VII	-	69	251

Tabell 9

KRETSMANDATENE VED VALGET I 1988
fordelt etter den rene oddetallsmetoden

Parti Krets	A	B	C	D	E	F	G	Sum
I	1	1	1		1			4
II	1	1	1	1	1			5
III		1			1			2
IV	2	2	2		2			8
V	1	1						2
VI	1		1					2
VII		1	2		1			4
Sum	6	7	7	1	6	0	0	27

Tabell 10

KRETSMANDATENE VED VALGET I 1988
fordelt etter den modifiserte oddetallsmetoden

Parti Krets	A	B	C	D	E	F	G	Sum
I	2		1		1			4
II	1	2	1		1			5
III		1			1			2
IV	2	2	2		2			8
V	1	1						2
VI	1		1					2
VII		1	2		1			4
Sum	7	7	7	0	6	0	0	27

Tabell 11

BEREGNING AV ANTALL UTJEVNINGSMANDATER

Eksempel på et paradoksalt resultat

Parti	X	Y	Z	Sum
Stemmetall	14100	13000	800	27900
Største brøks metode 27 mandater	13,65	12,58	0,77	27,00
	14*	12	1*	27
Vunne kretsmandater	14	13	0	27

Tabell 12

BEREGNING AV ANTALL UTJEVNINGSMANDATER

Eksempel på unødvendig høyt mandattall

Parti	X	Y	Z	Sum
Stemmetall	14250	12750	800	27800
Største brøks metode 27 mandater, uten Z	14,25	12,75		27,00
	14	13*		27
Største brøks metode 27 mandater	13,84	12,38	0,78	27,00
	14*	12	1*	27
Vunne kretsmandater	14	13	0	27
Største brøks metode 28 mandater, uten Z	14,78	13,22		28,00
	15*	13		28
Utjevningsmandater	1	0		1

Tabell 13

FORDELING AV UTJEVNINGSMANDATENE
Eksempel på at loven ikke fungerer

Parti	X	Y	Z	W	Sum
Stemmetall	5000	20010	1740	1730	28480
Største brøks metode 27 mandater	4,74	18,97	1,65	1,64	27,00
	5*	19*	2*	1	27
Vunne kretsmandater	5	20	1	1	27
Største brøks metode 23 mandater, uten X		19,60	1,70	1,69	22,99
		19	2*	2*	23
Endelig mandatfordeling min lovtolkning	5	20	2	1	28
Største brøks metode 28 mandater	4,92	19,67	1,71	1,70	28,00
	5*	19	2*	2*	28
Største brøks metode 24 mandater, uten X		20,45	1,78	1,77	24,00
		20	2*	2*	24
Endelig mandatfordeling "fornuftig" løsning	5	20	2	2	29
Største brøks metode 29 mandater	5,09	20,38	1,77	1,76	29,00
	5	20	2*	2*	29

Tabell 14

ALTERNATIVT ORDNING FOR FORDELING AV UTJEVNINGSMANDATENE
Kretsmandatene fordelt etter største gjennomsnittts metode

Parti	A	B	C	D	E	F	Sum
Stemmer	6692	6116	6233	2033	5520	1582	
Krets- mandater	8	7	6	0	6	0	27
Mandat/ deletall							
1 / 1	-	-	-	2033	-	1582	
2 / 3	-	-	-	677	-	527	
3 / 5	-	-	-	(406)	-	(316)	
4 / 7	-	-	-		-		
5 / 9	-	-	-		-		
6 / 11	-	-	<u>566</u>		<u>501</u>		
7 / 13	-	<u>470</u>	479		(424)		
8 / 15	<u>446</u>	(407)	(415)				
Utjevnings- mandater			1	2		2	5
Samlet mandattall	8	7	7	2	6	2	32

Tabell 15

ALTERNATIVT ORDNING FOR FORDELING AV UTJEVNINGSMANDATENE

Kretsmandatene fordelt etter den rene oddetallsmetoden

Parti	A	B	C	D	E	F	Sum
Stemmer	6692	6116	6233	2033	5520	1582	
Kretsmandater	6	7	7	1	6	0	27
Mandat/deletall							
1 / 1	-	-	-	<u>2033</u>	-	1582	
2 / 3	-	-	-	677	-	527	
3 / 5	-	-	-	(406)	-	(316)	
4 / 7	-	-	-		-		
5 / 9	-	-	-		-		
6 / 11	<u>608</u>	-	-		<u>501</u>		
7 / 13	514	<u>470</u>	<u>479</u>		(424)		
8 / 15	(446)		(415)				
Utjevningsmandater	1			1		2	4
Samlet mandattall	7	7	7	2	6	2	31

Tabell 16

ALTERNATIVT ORDNING FOR FORDELING AV UTJEVNINGSMANDATENE
Kretsmandatene fordelt etter den modifiserte oddetallsmetoden

Parti	A	B	C	D	E	F	Sum
Stemmer	6692	6116	6233	2033	5520	1582	
Kretsmandater	7	7	7	0	6	0	27
Mandat/deletall							
1 / 1	-	-	-	2033	-	1582	
2 / 3	-	-	-	677	-	527	
3 / 5	-	-	-	(406)	-	(316)	
4 / 7	-	-	-		-		
5 / 9	-	-	-		-		
6 / 11	-	-	-		<u>501</u>		
7 / 13	<u>514</u>	<u>470</u>	<u>479</u>		(424)		
8 / 15	(446)		(415)				
Utjevningsmandater				2		2	4
Samlet mandattall	7	7	7	2	6	2	31

Tabell 17

GEOGRAFISK MANDATFORDELING

ved valget i 1988

Krets	I	II	III	IV	V	VI	VII	Sum
Stemmer	3884	6167	2262	9848	1844	1061	3740	28806
Krets- mandatt.	4	5	2	8	2	2	4	27
Største br. 27 mand.	3,64	5,78	2,12	9,23	1,73	0,99	3,51	27,00
	4*	6*	2	9	2*	1*	3	27
Utjevnings- mandater	1	1		3				
Samlet mandatt.	5	6	2	11	2	2	4	32
Største br. 32 mand.	4,31	6,85	2,51	10,94	2,05	1,18	4,15	31,99
	4	7*	3*	11*	2	1	4	32
Alternativ fordeling	5	6	3	10	2	2	4	32